

**ПРОЕКТНА ПРАВОВИХОВНА ДІЯЛЬНІСТЬ МАЙБУТНЬОГО СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА:  
КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПОТЕНЦІАЛ**

*У статті проаналізовано навчальні плани вищих шкіл різних регіонів України, які здійснюють професійну підготовку майбутніх соціальних педагогів. Автором розкрито педагогічні можливості проектної діяльності правового характеру в цілісному процесі формування правової компетентності майбутніх соціальних педагогів.*

Підготовка соціального педагога в умовах університетської вітчизняної освіти – предмет підвищеної уваги дослідників (І. Зверева, А. Капська, І. Ковчина, Л. Міщик, В. Полішук, С. Харченко). І це цілком зрозуміло, бо йдеться про основний етап професійної підготовки фахівця. Оскільки ж соціальний педагог за своїм професіональним призначенням здебільшого здійснює суто педагогічний супровід життєдіяльності клієнтів, що має на меті їх позитивну соціалізацію, то принципово важливо, щоб основний етап його професійної підготовки був максимально наближений до професійно-педагогічної освіти. Щодо останньої, то існує думка про доцільність надання їй ознак універсальності – близької до університетської в теоретичній частині і мобільності з точки зору реагування на найменші зміни, які відбуваються в освітній і науковій галузях [1: 41]. І науковці (В. Буряк, О. Голубенко, Т. Морозова та ін.), і практики (В. Байденко, В. Демчук, М. Соловей та ін.) сучасної вищої школи єдині у визнанні однією з причин недостатньо якісної підготовки сучасного фахівця – відсутність загальної теорії навчального плану вітчизняної вищої школи, як державного документа, що визначає зміст освіти спеціаліста такої професійної діяльності.

Відмітимо, що, оскільки соціальний педагог як фахівець є представником "професії захисту", природний інтерес складає такий аспект: наскільки чинні навчальні плани, за якими здійснюється підготовка фахівців зазначеної спеціальності (зокрема, за освітньо-кваліфікаційним рівнем "бакалавр") змістовно віддзеркалюють цілеспрямований вплив на процес становлення правової компетентності студентів. У нашому розумінні правова компетентність – важлива інтегративна характеристика особистості, підґрунтям якої виступають її знання та досвід поведінки у правовій сфері життєдіяльності, а виявом – спроможність орієнтуватися в ситуаціях, пов'язаних із правовими відносинами.

Метою представленої статті є аналіз навчальних планів 16 вищих шкіл різних регіонів України, які здійснюють професійну підготовку майбутніх соціальних педагогів (класичних, гуманітарних та педагогічних університетів) та обґрунтування необхідності залучення майбутніх фахівців до проектної діяльності правового характеру через різновид навчальних індивідуально-дослідницьких завдань. Встановлено, що безпосередньо формуючий вплив на процес становлення правової компетентності майбутнього соціального педагога здебільшого здійснюють нормативні навчальні курси "Правознавство" (цикл гуманітарної та соціально-економічної підготовки), "Основи соціально-правового захисту особистості" (або "Основи соціально-правового захисту особистості та соціально-педагогічна профілактика правопорушень" – Уманський державний педагогічний університет ім. П. Тичини). Опосередковано на процес формування правової компетентності майбутнього соціального педагога впливають викладання-учіння в межах нормативних навчальних дисциплін таких, як-от: "Вступ до спеціальності", "Соціальна молодіжна політика", "Основи соціалізації особистості", а також "Соціально-педагогічна профілактика правопорушень" (Ізмаїльський державний гуманітарний університет, Миколаївський державний університет ім. В. Сухомлинського). До того ж згідно чинних навчальних планів – державних документів, що визначають зміст університетської освіти майбутніх соціальних педагогів (освітньо-кваліфікаційний рівень "бакалавр") – здебільшого не передбачено спеціального виду практики – соціально-правової. Вищезазначене дозволяє припустити, що попри актуалізації правової компетентності – важливої особистісно-професійної якості сучасного соціального педагога, потужність університетської освіти в цьому плані є недостатньою.

Наш досвід викладання навчального курсу "Правознавство", практико-орієнтованого курсу "Основи соціально-правового захисту особистості", 9 авторських спецкурсів з правової тематики студентам, що здобувають спеціальність "соціальний педагог", засвідчує значну навчально-пізнавальну потужність проектної діяльності майбутніх фахівців, до якою видається за можливе їх залучити через різновид навчальних індивідуально-дослідницьких завдань.

Зауважимо, що проектна діяльність виступає предметом дослідження як вітчизняних (І. Іонова, О. Пехота, І. Підласий, О. Пометун та ін.), так і зарубіжних (Дж. Айрінг, Д. Жак, О. Овчинникова, А. Флітнер та ін.) науковців. І це не випадково, оскільки її переваги цілком очевидні: йдеться про значні потенційні можливості у виробленні в студентів спроможності "до вільного вибору дій" та вияву ініціативи (за Д. Жаком), про задіяність у цій діяльності "і розуму, і серця, і руки" (за І. Флітнером), про неперевершену можливість створити умови для взаєморозуміння в педагогічній підсистемі "викладач – студент" через урахування вікового і освітнього рівня студентів (за Дж. Айрінгом). На думку О. Овчинникової, найбільш суттєві переваги саме проектної діяльності майбутніх фахівців полягають у її спроможності продуктивно впливати на процес вироблення і вдосконалення певних практичних умінь [2: 73]. Інші науковці (І. Бьом, Й. Шнайдер) конкретизують ці вміня особистості: знаходити цікаві сфери квазіпрофесійної роботи; з'ясувати свої можливості й інтерес; пов'язувати практичні дії та умови, що склались; уміня не лише підготуватися та реалізувати певні дії на практиці, а ще й оцінити, узагальнити їх результативність, визначити громадську, культурну, професійну цінність [3: 94]. Не ставлячи за

мету продовження дискусії щодо педагогічного сенсу проектної діяльності, ми лише зауважимо на таких моментах: по-перше, підкреслимо ідею, розгортання якої на початку ХХ століття видатним американським дослідником Дж. Дьюї призвело до побудови моделі «виращування знань із живого досвіду роботи», тобто йдеться про констатацію теоретичних витоків методу проектів; по-друге, відмітимо, що сама назва "проект" походить від "діяльності від усього серця" за В. Кіппатріком – тієї діяльності особистості, що за визначеною метою відбувається в певних суспільних умовах, тобто термін "метод проектів" видатний професор педагогічного коледжу при Колумбійському університеті у статті "Метод проектів" (1918 р.) трактує як "цільовий спосіб ставитись до дітей таким чином, щоб пробуджувати в них найкраще, а потім дозволяти їм повірити у себе якомога сильніше" [4]. Додамо також, як зазначають історики педагогіки (зокрема, О. Онопрієнко, О. Сухомлинська), що в певні періоди реформування освіти проекти набували різних ознак (наприклад, у педагогічній спадщині К. Вентцеля, А. Зеленка, С. Шацького), а відтак – відбувалося відродження як інноваційної педагогічної системи з властивими певними функціями (дидактичною, пізнавальною, розвивальною, виховною, соціалізуючою) або різновидом (урок-проект, навчальний проект, інформаційний проект, практико-орієнтовний проект, проект із навчального курсу тощо). Має сенс враховувати й ті моменти, що вирізняють проект від близьких до нього понять "план" і "програма". Так, якщо програма зорієнтована на абстрактного вихованця, то проект спрямовано на конкретну творчу ініціативу певної людини або групи; якщо план є теоретичним орієнтиром зусиль щодо майбутніх здобутків особистості (групи), то проект – на актуалізацію наявного потенціалу його вихованців.

Існує досить цікава, на наш погляд, спроба побудувати теоретичну модель поняття "проектно-впроваджувальна діяльність" [5]. Зокрема, на думку О. Малиновської фокальними (з лат. focus – осередок, що перебуває в центрі уваги) об'єктами, які мають бути враховані при перенесенні сутнісних ознак з окремих частин на ціле (й, відтак, спроможні розширити горизонти розуміння тексту визначення поняття "проектно-впроваджувальна діяльність"), є "педагогічна діяльність", "проектування", "проект", "упровадження". Вважаємо, що заслуговує на увагу представлене автором визначення означеного педагогічного поняття, оскільки підґрунтям виступає визнана в наукових колах теорія процесу формування понять Г. Шефера, а тому запропоноване визначення відбиває логіку трансформації теоретичної моделі поняття "проектно-впроваджувальна діяльність" у нормативну. А саме: проектно-впроваджувальна діяльність репрезентована низкою компонентів – проблематизація, цілепокладання, теоретико-методичне обґрунтування способу розв'язання проблеми, прогнозування, моделювання, конструювання персонал-технології досягнення передбачуваного результату, програмування, планування, моніторинг [5: 43].

Нам видається, що позитиви проектної діяльності майбутнього соціального педагога, що здійснюється ним саме у правовій сфері, пов'язані із "зігріваючим ефектом" особистісної своєрідності певного студента, віддзеркаленням його творчої індивідуальності, а відтак – сприянням вичерпній самореалізації. Деякі науковці небезпідставно вбачають у проектуванні складну й багатоступеневу діяльність особистості – від загальної ідеї до точно описаних конкретних дій [6: 107]. За В. Безруковою, розгортання проектної діяльності може бути представлено в такий спосіб: етап моделювання, на якому здійснюється розробка загальної ідеї створення систем, процесів, ситуацій та визначення підходів до її реалізації, етап створення проекту, коли вже створена модель набуває свого подальшого розвитку й доведення до рівня практичного використання; завершальний етап передбачає процес конструювання, тобто деталізації створеного проекту, яка й забезпечує «наближення» проекту до процесу використання в конкретних умовах.

Зауважимо, що у процесі викладання правового циклу навчальних дисциплін студентам, які здобувають спеціальність «соціальна педагогіка», нами стимулювався їх інтерес і потреба у проектній діяльності. Однак, як засвідчує практика, варто враховувати надзвичайно актуальне й сьогодні зауваження одного з засновників методу проектів Дж. Дьюї – важливості дотримання "рівноваги" між грою та працею, оскільки наявною є двоплановість. А саме: "умовність та серйозність" [7: 101-102].

Так, у ході опрацювання на практичних заняттях відповідних навчальних модулів правових дисциплін студенти активно занурювалися у проектну діяльність ("Діти з обмеженими можливостями: правове поле життєдіяльності", "Правовий супровід соціального захисту дітей трудових емігрантів", "Раннє соціальне сирітство: регіональний вектор реалізації правових норм" та ін.). До того ж, враховуючи природу феномену «компетенція», а також своєрідність компетентнісного підходу, ми поділяємо наукову позицію тих дослідників (зокрема, С. Прийми), які вважають, що традиційною формою університетського рубіжного контролю знань студентів – іспитом – неможливо оцінити компетентність особистості. Ми дійшли висновку, що саме проектна діяльність як майбутнього соціального педагога, так і вихованця може слугувати випробуванням, оскільки піддається різноплановому діагностуванню. За Н. Пахомовою проектна діяльність учить вихованців проблематизації, цілевстановленню і плануванню змісту діяльності, самоаналізу й рефлексії, результативності й успішності в розв'язанні проблеми, пошуку й відбору актуальної інформації, практичному застосуванню знань у різних ситуаціях, проведенню досліджень. У нашому досвіді спеціальним завданням розглядалось оволодіння студентами на практичних заняттях з навчальних дисциплін правового циклу технологіями розробки проектів правовиховного характеру. Зокрема, вважалось за доцільне виходити з важливості засвоєння майбутніми соціальними педагогами критеріїв соціально-педагогічного проекту. А саме: обґрунтування актуальності проекту та опис проблеми, мета та завдання проекту, цільова група проекту, терміни та територія виконання проекту, заплановані заходи в рамках проекту, розподіл ресурсів (інституційних, інформаційних, кадрових, матеріальних, організаційних, технічних, фінансових) для виконання проекту, очікувані результати та перспективність проекту з врахуванням ризиків, моніторинг і оцінювання результатів проекту, інноваційність та життєздатність результатів проекту.

Цікавим у цьому плані нам видається досвід цілеспрямованої діяльності щодо розробки концепцій проектів, впровадження проектів правовиховного характеру, індивідуально-творчих завдань для майбутніх соціальних педагогів. Ці проекти були розроблені та реалізовані студентами III-V курсів Ізмаїльського державного гуманітарного університету, волонтерами молодіжної організації "Добра воля". Ця громадська організація була створена нами і стала експериментальним майданчиком для впровадження соціальних ініціатив, реалізації проектної правовиховної діяльності майбутніми соціальними педагогами. Важливо, що саме вони, волонтери, не тільки розробляли, а й залучали матеріальні та фінансові ресурси для успішної реалізації цих проектів, використовуючи інноваційні технології фандрейзінгу. Конкретизуємо більш докладно цей аспект започаткованої дослідно-експериментальної роботи.

1. Проект щодо розвитку незалежного студентського руху у вищих навчальних закладах спрямований на підвищення правової обізнаності студентів про ефективні механізми захисту своїх прав, відстоювання інтересів студентів шляхом створення дієвих органів студентського самоврядування. Зауважимо, що практично незначною є соціально-педагогічна потреба стимулювати участь студентів у проектній діяльності за такою проблематикою. Це пояснюється віковою і статусною своєрідністю особистості у цей період життєвого шляху, цілком очевидним потенціалом студентського самоврядування в успішній самореалізації як інституції "соціального дозрівання молоді". Зазначене обґрунтовує й психологічна наука. Так, на думку О. Леонтєва, "в яких би умовах і формах ні відбувалася діяльність людини, яку б структуру вона не отримувала, її неможливо розглядати як вийняту із суспільних відносин, із життя суспільства... Поза цих відносин людська діяльність взагалі не існує" [8: 48-49]. У рамках означеного проекту було проведено 3 семінари "Правові основи захисту студентів", презентовано майстер клас "Європейська молодіжна програма правової освіти молоді "Компас", апробовано курс "Практичне право" (для студентських лідерів), видано посібник та буклети з правової освіти студентів, налагоджено діяльність Студентської соціально-педагогічної служби та Студентської координаційної ради.

2. Проект щодо підтримки молодіжного представництва спрямований на формування активної громадянської позиції, забезпечення доступу до об'єктивної інформації та правових консультацій для активістів молодіжного руху, організацію громадського лобювання законних молодіжних інтересів. У рамках цього проекту було проведено науково-практичну конференцію "Проблеми забезпечення прав і свобод молоді в Україні", 2 тренінги Школи громадського лобювання "Як впливати на місцеву владу" (для молодіжних лідерів), відкрито Громадську приймальню для учнівської молоді, засновано Коаліцію молодіжних організацій.

3. Проект щодо вдосконалення правового інформування молодих виборців спрямований на правову просвіту та мобілізацію молодих виборців, зокрема, тих, хто голосує вперше. У рамках цього проекту було проведено громадські обговорення, 3 засідання круглих столів, присвячених змінам у новому виборчому законодавстві (для молодіжних лідерів та представників органів місцевого самоврядування), організовано низку індивідуально-групових правових консультацій, видано креативні листівки для молоді з роз'ясненням процедури голосування, прав виборців.

4. Проект щодо залучення молодих чоловіків до збереження репродуктивного здоров'я спрямований на залучення молодих чоловіків до адвокаційних заходів щодо захисту репродуктивних прав чоловіків та жінок. У рамках цього проекту було проведено семінар "Основи захисту репродуктивних прав молоді" (для молодіжних лідерів) та тренінг "Пріоритети збереження репродуктивного здоров'я" (для юнаків), конкурс творів-роздумів з теми "Безпечна поведінка: за і проти", видано буклети для молоді, відкрито Волонтерський правовий клуб.

5. Проект щодо вдосконалення інституційних механізмів забезпечення гендерної рівності спрямований на залучення дівчат та жінок до активної участі у прийнятті рішень, що мають на меті захист їхніх прав та лобювання їхніх інтересів. У рамках цього проекту було проведено соціологічні опитування щодо наявного рівня забезпечення прав та законних інтересів жінок, 2 семінари "Стан забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків в Україні", запроваджено громадське обговорення локальних питань з гендерної проблематики (для активістів громадського руху), відкрито Інформаційно-правовий центр, розроблено програму впровадження інституційних механізмів щодо захисту прав жінок та забезпечення гендерної рівності, підготовлено та відправлено масові петиції до Кабінету міністрів України щодо створення регіональних кризових центрів та притулків для жінок, потерпілих від насильства в сім'ї, відкрито телефон довіри "Лінія правової допомоги, потерпілим від гендерного насильства".

6. Проект щодо актуалізації місцевих ініціатив в сфері протидії ксенофобії серед молоді спрямований на сприяння встановленню клімату взаєморозуміння, поваги до прав людини, етнічної толерантності, протидії расизму та запобігання злочинів на ґрунті ксенофобії в молодіжному середовищі. У рамках цього проекту було проведено засідання круглого столу "Шляхи протидії росту ксенофобії", науково-практичну конференцію "Права людини та протидія ксенофобії в молодіжному середовищі: проблеми та перспективи", 2 тренінги в сфері протидії ксенофобії (для лідерів молодіжних та студентських організацій), започатковано інформаційну сторінку "Стоп ненависть" у регіональних засобах масової інформації, видано буклети "Ми з тобою однієї крові" та брошуру "Права людини та основи толерантності".

7. Проект щодо стимулювання залучення чоловіків до профілактики гендерного насильства спрямований на посилення спроможності громадських організацій, ініціативних груп розробляти та впроваджувати соціальні кампанії із залучення чоловіків до профілактики гендерного насильства, протидії гендерній дискримінації. У рамках цього проекту проводиться моніторинг ефективності реалізації місцевої політики щодо протидії гендерному насильству та методам його профілактики, проведено засідання міжрайонного круглого столу "Аналітичний огляд досліджень з питань гендерного насильства" (для представників органів влади), семінари "Стратегічні пріоритети залучення чоловіків до профілактики гендерного насильства" (для журналістів),

тренінги "Мобілізація ресурсів для мережі НДО, що працюють у сфері залучення чоловіків до боротьби з гендерним насильством" (для представників громадських організацій), розроблено спецкурс з профілактики гендерного насильства для студентів V курсу, майбутніх соціальних педагогів та правознавців, створено Громадський центр з протидії гендерному насильству, на базі якого функціонує психолого-правова консультація, бібліотека, проводяться інформаційно-просвітницькі заходи, підготовлено посібник "Стоп гендерному насильству".

8. Проект щодо мобілізації громадських ініціатив, упровадження соціальних анімаційних технологій у громадах спрямований на розвиток громадської активності молоді з сільської місцевості. У рамках цього проекту відкрито безкоштовну Регіональну юридичну консультацію, проведено 5 тренінгів з прав людини та розвитку громадської активності місцевої молоді (для молодіжних лідерів, педагогів, методистів та представників райдержадміністрацій, які працюють та надають підтримку місцевій молоді), надруковано буклети для молоді "Захисти свої права", проведено 3 семінари з технології розробки та управління анімаційними проектами в сфері представлення інтересів місцевих громад (для молодих активістів громадських організацій).

9. Проект щодо активізації соціальних педагогів у наданні оперативної правової допомоги клієнтам спрямований на вдосконалення правових знань, умінь, навичок студентів, майбутніх соціальних педагогів. У рамках цього проекту відкрито Соціально-правову клініку, організовано тренінговий курс "Школа соціального педагога" (для студентів, майбутніх соціальних педагогів), проведено конкурс соціальних проектів серед студентських ініціативних груп.

10. Проект щодо інтеграції молодих представників національних меншин в сфері захисту прав молоді спрямований на сприяння підвищенню правової культури, громадської відповідальності молодих представників національних меншин з малих міст та сіл, її соціальної інтеграції на місцевому рівні, посилення впливу молодих громадян на процес формування та реалізації стратегії розвитку місцевих громад регіону. У рамках цього проекту заплановане створення інституту Громадського уповноваженого з національних меншин, видання посібника "Правова компетентність: основи участі молоді у процесі ухвалення рішень", проведення громадських обговорень "Діяльність у сфері захисту прав молоді та інтеграції національних меншин: нові моделі міжсекторного співробітництва", на яких буде презентований проект Регіональної програми захисту прав молодих представників національних меншин, відкриття Ресурсного центру інтеграції та правової допомоги, проведення 5 тренінгів "Практичне право: участь молодих представників національних меншин у процесі ухвалення рішень" (для представників національних меншин, органів місцевої влади, національно-культурних об'єднань).

Як засвідчує практика, вищеокреслений різновид проектної діяльності студентів сприяв позитивній динаміці процесу формування правової компетентності майбутніх соціальних педагогів. У подальшому дослідженні означеної проблеми планується визначити критерії оцінювання проектної діяльності як фактору випереджувального розвитку правової компетентності майбутнього соціального педагога.

#### СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Буряк В. Методологічні засади педагогічної освіти // Вища школа. – 2008. – № 1. – С. 35-46.
2. Овчинникова А. Технология: проектная деятельность в учебном процессе // Дайджест "Школа-парк". – 2001. – № 3-4. – С. 72-75.
3. Шнайдер Й. и др. Дистанционный курс продуктивного обучения. – СПб: Питер, 1999. – 229 с.
4. Килпатрик В. Основы метода. – М.-Л.: Гос. изд-во, 1928. – 116 с.
5. Малиновська О. Мисленнєвий експеримент як метод побудови теоретичної моделі поняття "проектно-впроваджувальна діяльність" // Наук. часопис НПУ ім. М. Драгоманова. Серія 16: 3б. наук. пр. – Вип. 7 (17). – К., 2007. – С. 36-44.
6. Безрукова В. Педагогика: проективная педагогика. – Екатеринбург: Деловая книга, 1996. – 342 с.
7. Dewey J. The school and the society: the child and curriculum. – Chicago, 1900. – 126 p.
8. Леонтьев А. Деятельность. Сознание. Личность. – М.: Политиздат, 1975. – 147 с.

Матеріал надійшов до редакції 19.05.2008 р.

#### ***Кичук Я.В. Проектная правовоспитательная деятельность будущего социального педагога: компетентностный потенциал.***

*В статье проанализированы учебные планы высших школ разных регионов Украины, которые осуществляют профессиональную подготовку будущих социальных педагогов. Автором раскрыты педагогические возможности проектной деятельности правового характера в целостном процессе формирования правовой компетентности будущих социальных педагогов.*

#### ***Kichuk Ya.V. Project Rights-upbringing Activity of the Future Social Pedagogue: the Competence Potential.***

*In the article the curricula of high schools of different regions of Ukraine, which carry out professional preparation of future social pedagogues, are analysed. The author discloses the pedagogical opportunities of the project activities of legal nature in the process of legal competence formation of future social pedagogues.*